

3. Створення національної інноваційної системи України не має ігнорувати підсилення ролі інвестицій у формування інноваційної мотивації та стимулювання праці кваліфікованих робітників, направлених на реалізацію ними таких головних складових конкурентоспроможності свого трудового потенціалу як професійна майстерність та рівень кваліфікації, оскільки вони, як і раніше, є інноваційною домінантою зросту продуктивності їхньої праці. Постійне інвестиційне пожвавлення цієї домінанти практично завжди окупається комерційною вигідністю, якщо професійна діяльність кваліфікованих робітників базується на реалізації власних творчих та інтелектуальних здібностях і результаті інноваційним використанням свого трудового потенціалу [2].

Використані джерела інформації:

1. Азаров Н. Эффективная конкуренция – двигатель инновационного развития // Конкуренция. – 2010. – №2. – С.3-4.
2. Дименко Р.А. Інноваційна складова конкурентних стратегій національного господарства//Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №7. – С.24–29.
3. Жуковський М.О. Трудові ресурси як складова конкурентоспроможності підприємства // Економіка та управління підприємствами. – 2007. – №2. – С.54–59.
4. Ляпенко В., Толмачева Н. Рынок труда и создание новой системы рабочих мест. – К.: Либідь, 2000. – С.40–53.
5. Полунеев Ю. Технології економічного прориву // Дзеркало тижня. – 2006. – №41(320).
6. Петрова Г., Шпильова Т. Інноваційний прорив: добра мрія чи стратегічна мета?. – ОРГАНІЗАТОР. – 2011. - №1. – С.7,9.
7. Семікіна М. Конкурентоспроможність працівника та ціна робочої сили на ринку праці. – 1999. – №6. – С.78
8. Семко Л. Проблемы формирования и функционирования рынка труда в Украине // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2001. – №2. – С.53–55
9. Формування національної інноваційної системи // А.А. Чухно. Становлення еволюційної парадигми економічної теорії: Твори: У 3 т. – Т. 1. – 2008. – С. 646–668

УДК 330.341:330.8

**Стрельник С.О., к.е.н., ст.викл.,
КНЕУ імені В.Гетьмана, м. Київ**

**ТНК НА УКРАЇНСЬКОМУ РИНКУ:
СТРАТЕГІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ ПОВЕДІНКИ**

У статті розглянуто особливості стратегії діяльності іноземного капіталу в Україні.

В статье рассмотрены особенности стратегии деятельности иностранного капитала в Украине.

Article is devoted to the research of the features of the strategy of foreign capital in Ukraine.

Постановка проблеми. Діяльність ТНК має для вітчизняної економіки як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, під тиском ТНК країни з перехідною економікою вимушені здійснювати заходи щодо лібералізації та дерегуляції, з другого боку, ці заходи не завжди мають позитивний ефект і навіть створюють загрозу для країн з недостатньою конкурентоспроможністю. В умовах української економіки вони орієнтуються переважно на створення збутових мереж, просуваючи свій продукт на національний ринок. Українські споживачі фактично субсидують виробництва тих країн, де розміщується материнське підприємство. ТНК також схильні розвивати в Україні підприємства первинної переробки, що негативно позначається на стані навколишнього середовища і запасах сировини. Разом з тим діяльність корпорацій та їхні прямі інвестиції є одним з визначальних факторів підвищення конкурентоспроможності країн з перехідною економікою. Це обумовлено можливостями передачі західних технологій, ноу-хау й передового досвіду. Зважаючи на це, для України, що перебуває на початкових етапах інтеграції у світову економічну систему, дослідження стратегій та механізмів закордонної експансії ТНК є вкрай важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових колах України різні аспекти формування та діяльності ТНК, а також їх взаємодію з країнами перехідної економіки вивчали Ю.Пахомов, В.Гєєць, В.Савчук, Д.Лук'яненко, О.Білорус, А.Поручник, Ю.Зайцев, О.Рогащ, Т.Орехова, В.Будкін, В.Новицький, Л.Руденко, О.Плотніков, А.Філіпенко та багато інших учених.

Метою даної статті є з'ясування особливості стратегій ТНК на українському ринку.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день ТНК виступають як основні імпортери прямих іноземних інвестицій в українську економіку. Якщо ще кілька років тому про Україну говорили з побоюванням, зараз її все більше оцінюють як перспективну країну для вкладання ПІІ. Особливої актуальності цьому надає той факт, що з 2004 року Україна має безпосередній кордон з країнами членами Європейського Союзу, що дає можливість притоку в країну інвестиційного капіталу тих компаній, яким важко буде пристосовуватись до жорстких нормативів і стандартів ЄС. Привабливою причиною вкладання капіталу є отримання значно вищого прибутку, ніж у розвинутих країнах. Якщо рентабельність 15% вважається високою у Європі, Азії та Америці, то у перехідних економіках є можливість отримати 25-100% прибутку.

Для забезпечення в Україні безперешкодного руху інвестиційних потоків, ТНК використовують прямі та опосередковані способи впливу з метою покращення ділового клімату. Прямий вплив здійснюється через розповсюдження на місцеві підпорядковані підприємства та установи внутрішніх корпоративних стандартів, імпортуючи своє обладнання та

технології. У свою чергу передові стандарти впровадження бізнесу сприяють ринковим інституціональним перетворенням в економіці України.

Необхідно зазначити, що сприятливе інституціональне середовище забезпечує збалансовані правила поведінки для учасників бізнес-процесів у процесі інтеграції до світової економічної системи. Це спрощує фінансовий та інформаційний обмін між бізнес структурою та зовнішнім середовищем. Часто у зв'язку з відсутністю необхідних інституціональних умов приймаючих країн виникають обмеження можливостей ТНК щодо формування та руху глобальних фінансових потоків, особливо у вигляді прямого інвестування. Орієнтація інвестора обумовлює інституціональні перетворення в країнах щодо формування сприятливого місцевого середовища для комфортного функціонування структурних відділень ТНК, покращення ділового клімату. ТНК у свою чергу трансформує інституціональне середовище країни-реципієнта, особливо у разі здійснення ПІІ. Вплив іноземних інвестицій на країни з перехідною економікою залежить від первісного інституціонального середовища і рівня її розвитку. Зовнішні інвестиції змінюють інституціональне середовище, а також поведінку місцевих компаній та їх персоналу.

З впевненістю можна сказати, що сьогодні в Україні вже присутні багато досить серйозних іноземних компаній зі світовим ім'ям. Найуспішніше український ринок освоюють транснаціональні корпорації індустріально розвинутих країн – США, Німеччини, Великобританії, Франції тощо. Серйозний вплив справляють і російські ТНК, для яких актуальним є те, що робота на українському ринку їм знайома ще з часів СРСР. Оскільки економіки Росії та України були тісно пов'язані між собою, залишились певні виробничі зв'язки між державами, котрі дають російським фірмам можливість значно швидше орієнтуватись в ситуації.

Українськими нормативно-правовими актами передбачені наступні форми здійснення іноземних інвестицій:

1. Створення спільних підприємств (СП) з різною часткою іноземної участі або придбання частки вже діючих підприємств;
2. Створення підприємств, що цілком належать іноземному капіталу, або придбання у повну власність діючих підприємств;
3. Придбання нерухомого чи рухомого майна шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді цінних паперів (акцій, облігацій тощо);
4. Придбання прав на користування землею та використання природних ресурсів на території України;
5. Співробітництво з іноземними інвесторами на підставі договору (контракту) із суб'єктами господарської діяльності України без створення юридичної особи (наприклад на основі договору про виробничу кооперацію, спільне виробництво якоїсь продукції тощо);

6. Інші форми, що не заборонені законами України.

Поки що, внаслідок хронічного браку коштів у вітчизняних компаній, основною формою їх траснаціоналізації є спільні підприємства (засновані, насамперед, на базі кооперування). А внеском в їх статутні фонди з боку наших компаній слугують переважно основні фонди, іноді – інтелектуальна власність. Створення спільних підприємств, як переважна форма здійснення прямих інвестицій в українську економіку, має дві переваги. По-перше, залучаються нові матеріальні і фінансові ресурси, які входять до складу основних фондів підприємства і безпосередньо не потребують оплати. По-друге, об'єднання інтересів українського і іноземного партнерів підвищує їх зацікавленість у вдосконаленні виробництва, здобутті ринків. Але спільні підприємства мають і негативні сторони. Якщо українські підприємці-учасники спільного підприємства частково втрачають контроль над ним, суттєва частина доходу стає власністю іноземного партнера і буде сплачуватися йому постійно пропорційно до його частки у статутному фонді СП. Тому, у випадку необхідності збереження повного контролю над підприємством українською стороною (що особливо важливо при інвестиційному співробітництві на стратегічно важливих для економіки держави підприємствах та на державних підприємствах з незмінністю форми власності) інвестиційне співробітництво з іноземними інвесторами може здійснюватись на підставі договору.

Незважаючи на велику кількість факторів, найчастіше організація виробництва товарів і послуг на місці здійснюється виходячи з того, що:

- ввезення деяких товарів або послуг до іноземної держави є неможливим через різні обмеження (таможні тарифи, квоти) або тому, що єдиною можливістю їх продажу є їх виробництво на місці;
- виробництво товарів і послуг на місці є більш дешевим, ефективним засобом обслуговування цього закордонного ринку (типовий приклад - складання на СП "АвтоЗАЗ-Деу" південнокорейських автомобілів, а на ряді українських підприємств - російських "Газелей" та "Волг", технічне обслуговування машин та устаткування тощо);
- у країні вкладання підприємницького капіталу можна налагодити найбільш дешеве виробництво товарів і послуг для їх поставки на світовий ринок, включаючи і ринок країни походження інвестицій;
- для деяких видів продукції, особливо технічно складних, важливими є післяпродажне обслуговування, консультаційні та інші послуги, які потребують постійної присутності виробника на ринку.

Отже, значна частина прямих інвестицій здійснюється з техніко-економічних причин і націлена на створення за кордоном власної інфраструктури сучасних зовнішньоекономічних зв'язків (складів, транспортних підприємств, банків, страхових компаній тощо), тобто іншими словами - товаро- та послугопровідної мережі переважно для збуту

товарів та послуг, вироблених у країні-експортері. Частина інвестицій вивозиться в рамках "втечі" капіталу, який вкладається в ті країни, де податки нижче і де більше можливості приховати незаконні кошти. Найхарактернішою є "втеча" капіталу із країн з нестабільним економічним, соціальним і політичним життям, високими податками та інфляцією, жорсткими обмеженнями господарської діяльності, а також з високим рівнем економічної злочинності.

Як вже зазначалося, значну частину коштів ТНК вкладають в харчову промисловість, сільське господарство, телекомунікації, машинобудування, легку промисловість і такі провідні галузі, як енергетична та нафтогазова сфери. Принципово важливого значення набувають фактори, пов'язані з використанням переваг співробітництва ТНК із місцевими партнерами: статус «національного виробника» (яскравий приклад — українське автомобілебудування); налагодженість технологічних і управлінських зв'язків; входження у монополізовані галузі і сфери діяльності тощо. На сьогодні в Україні реалізуються інвестиційні проекти ТНК, що оцінюються в десятки і навіть сотні млн. дол. США.

Слід відзначити традиційну «приватизаційну» мотивацію російських компаній, котрі вже є ключовими інвесторами економіки України у паливній промисловості, машинобудуванні і металообробці, кольоровій металургії, промисловості будівельних матеріалів, харчовій промисловості. Як справедливо зазначають експерти, російські інвестиції в українську економіку мають на меті: по-перше, відновити технологічні зв'язки в металургії і нафтогазовому комплексі; по-друге, отримати контроль над підприємствами, продукція яких є для російських компаній критично важливою через відсутність аналогів у Росії.

Домінування російських нафтогазових компаній зумовлено традиційною роллю Росії як основного експортера вуглеводнів в Україну, геополітичним розташуванням України як транзитера російських енергоносіїв до країн Європи, а також активною експансіоністською політикою російських ТНК: «Газпром», «Лукойл», «Тюменська нафтова компанія», «Сибірський алюміній», «Єдині енергетичні системи Росії». Приклади діяльності російських ТНК не важко знайти і в інших галузях, зокрема можна назвати придбання контрольних пакетів акцій молочних заводів в Україні відомим російським концерном «Вамм-Билль-Данн» (2000 р.). Яскраво демонструє експансію російських ТНК також діяльність компанії «МТС», яка у 2003 році купила 100% акцій української компанії УМС та отримала контроль над половиною ринку мобільного зв'язку в Україні.

ТНК з розвинутих країн не поспішають відкривати виробництво в Україні, а створюють свої дочірні компанії, котрі займаються розподілом продукції, виробленої за кордоном. І це досить точно характеризує сучасну стадію відносин зарубіжного транснаціонального бізнесу та економіки

України. До таких компаній належать: Mobil Oil, Shell, Microsoft Oracle, Coca-Cola, Nestle та інші.

До останнього часу на українському ринку переважав пасивний тип інвестора, який вкладав капітал на певний строк і розраховував на український менеджмент. Зараз почали з'являтися активні інвестори, що перед вкладанням капіталу проводять особистий фінансовий аналіз за участю українських консультаційних фірм.

Зростання кількості ТНК в Україні відбувається порівняно високими темпами, проте загальна присутність їх та іноземного капіталу на душу населення є дуже низькою. Тому не можна говорити про прорив у цій сфері, хоча позитивні тенденції, безумовно, є. Разом з тим спостерігається і певний дисбаланс: в Україні погано представлений європейський бізнес, проте активну діяльність тут ведуть офшорні компанії, що представляють монополістів з Росії. У той же час російський капітал є найбільш ризикованим з точки зору довгострокових впливів на економіку. Україна має залучати якісний капітал із країн з розвинутою ринковою економікою та ліберальною демократією.

Слід зазначити, що цілі інвесторів, що з'являються на вітчизняному ринку, суперечать внутрішній економічній програмі розвитку. Увагу іноземних компаній привертає можливість дешевого доступу до українських сировинних ринків, науково-технологічної бази і кваліфікованої робочої сили. Україна прагне одержати через ПІІ доступ до сучасних технологій, ТНК ж реалізує технології, які вже пройшли половину свого життєвого циклу і на світових ринках не є конкурентними. Отже, конкурентоспроможні світові корпорації орієнтуються на глобальні експортні стратегії, а не на розвиток вітчизняного виробництва товарів в Україні. Без значного і цілеспрямованого збільшення обсягів ПІІ сподіватися на подолання залежності нашої держави від імпорту неможливо.

Отже, з одного боку ТНК, безперечно, це позитивний аспект для вітчизняної економіки. Корпорації демонструють високу продуктивність праці і капіталу, застосовують систему ефективного менеджменту та започатковують у країні нові технології. З іншого ж боку транснаціональні корпорації абсолютно байдужі до української економіки в цілому, адже орієнтуються виключно на високоприбуткові сегменти української економіки. Такий підхід може загрожувати депресією менш прибутковим галузям економіки.

Висновки. Можна зробити висновок, що в Україні поступово формується така економічна структура, у якій значну роль відіграє транснаціональний капітал (західний або російський). Поступово присутність ТНК відчують не лише сегменти і частини ринку – транснаціональна політика вплине і на українську економіку, і на політику в цілому. Варто дотримуватися обережної позиції щодо транснаціональних

корпорацій, слідкувати за їх вкладеннями та спрямовувати їхні інвестиції у сфери, що є пріоритетними. При цьому необхідно запобігати можливості монополізації транснаціональними структурами певних галузей та використання панівного ринкового становища ТНК у цілях, не сумісних із цілями національного розвитку.

Використані джерела інформації:

1. Бондарчук І. В. Особливості інвестиційної стратегії нерезидентів в Україні / І.В. Бондарчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2006. – № 4. – С.10.
2. Горняк О.В. Інституційні підходи до аналізу міжфірмової та внутрішньофірмової кооперації / О.В. Горняк, Л.Х. Доленко // Економічна теорія. – 2007. – № 1. – С. 47-64.
3. Макогон Ю.В. Трансформація світового ринку капіталу в умовах транснаціоналізації : монографія / Ю.В. Макогон, Т.В. Орехова, К.В. Лисенко, М.І. Голубов ; Донецьк. нац. ун-т. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 249 с.
4. Саблук П. Процеси міжнародного руху капіталів та участь у них України / П.Саблук // Економіка України. – 2008. – № 8. – С. 56-68.
5. Форми організації бізнесу транснаціональних корпорацій в Україні / Г.О. Сталінська // Проблеми науки. – 2004. – № 9. – С. 43-47.
6. Шнипко О. Транснаціональні корпорації та проблеми транснаціоналізації українського ринку / О. Шнипко // Економіст. – 2005. – № 11.
7. Яценко Н. Інноваційний розвиток : угорський досвід та українські реалії / Н. Яценко, Ю.Сколятин // Дзеркало тижня. – 2007. – №5. – С. 8.

УДК 551.58:331.433

Обиход Г.О., к.е.н., ст.н.с.,
ДУ "Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України"

**ГЛОБАЛЬНІ ЗМІНИ КЛІМАТУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОТЕНЦІАЛ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ**

Стаття присвячена аналізу впливу глобальних змін клімату на потенціал сталого розвитку території. Висвітлено основні проблеми, пов'язані із зміною природно-кліматичних, економічних, соціальних умов існування населення на територіях, що зазнають впливу небезпечних процесів. Приведено систему стратегічних заходів щодо попередження та подолання негативних проявів кліматичних змін.

Статья посвящена анализу влияния глобальных изменений климата на потенциал устойчивого развития территории. Раскрыты основные проблемы, связанные с изменением природно-климатических, экономических, социальных условий существования населения на территориях, подверженных воздействию опасных процессов. Приведена система стратегических мер по предупреждению и преодолению негативных проявлений климатических изменений.